

Андросович Іван Іванович

УДК 338.43:636.22/28 (477.2)

**УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПІДВИЩЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА
ЯЛОВИЧИНИ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ-2003

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному аграрному університеті Кабінету Міністрів України

- Науковий керівник** – доктор економічних наук, професор
Азізов Сісак Павлович,
Національний аграрний університет,
професор кафедри організації агробізнесу
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор
Шкільов Олександр Васильович,
Національний аграрний університет,
професор кафедри аграрної соціології
та розвитку села
- кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Канінський Петро Казимирович,
Інститут аграрної економіки УААН,
завідувач відділу координації та інформаційно-
консультативної роботи
- Провідна установа** – Інститут економіки НАН України, відділ
економічних відносин АПК, м. Київ

Захист відбудеться “18” грудня 2003 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.01 у Національному аграрному університеті за адресою: 03041, м.Київ-41, вул. Героїв оборони, 15, навчальний корпус 3, аудиторія 65

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного аграрного університету за адресою: 03041, м.Київ-41, вул. Героїв оборони, 13, навчальний корпус 4, к. 41

Автореферат розісланий “14” листопада 2003 року

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Балановська Т.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ринкове трансформування економіки України спрямоване на забезпечення нової якості економічного зростання, підвищення рівня продовольчого забезпечення населення, який значною мірою залежить від розвитку тваринництва і галузі скотарства зокрема. У той же час продовжується спад виробництва в галузі, криза охопила не лише економічні, а й соціальні відносини на селі.

У 2001 р. поголів'я великої рогатої худоби скоротилося порівняно з 1990 р. на 57%, а в сільськогосподарських підприємствах – майже втричі, тоді як у господарствах населення його кількість збільшилася на 11,4 відсотка. Зниження продуктивності великої рогатої худоби м'ясного контингенту поряд з різким зменшенням її поголів'я призвело до істотного скорочення обсягів виробництва яловичини за цей період – на 45 відсотків. За таких умов значно знизилися показники економічної ефективності, а з 1995 р. виробництво яловичини стало збитковим. Причини кризової ситуації при вирощуванні та відгодівлі великої рогатої худоби на м'ясо, як і у тваринництві взагалі, лежать у площині економічних відносин на мікро- та макрорівні.

Необхідність підвищення ефективності виробництва яловичини зумовлюється кількома чинниками: спадом виробництва, кризовими явищами у галузі, об'єктивними потребами населення у споживанні м'ясних продуктів, забезпечення харчової та легкої промисловості сировиною, важливістю розвитку скотарства для сільськогосподарських підприємств як стабільного джерела надходження коштів і розширеного відтворення галузі, створення експортного потенціалу в м'ясному підкомплексі АПК.

Реформування аграрної сфери економіки у напрямку розвитку ринкових відносин потребує зосередження уваги не лише на процесах становлення ефективного власника і створення адекватних ринку господарських формувань, а й на системній реалізації заходів, що передбачають вихід з кризи й ефективне функціонування вітчизняного ринку продовольства. Отже, виникає необхідність проведення досліджень, які охоплюють проблеми виробництва та реалізації окремих видів продукції, зокрема яловичини.

Тому за умов переходу до ринку, докорінної зміни виробничих відносин в АПК стає актуальним обґрунтування напрямів збільшення виробництва яловичини та пошуку шляхів підвищення його економічної ефективності в контексті формування ринку м'яса. Така ситуація зумовлює необхідність акцентування уваги на наукових дослідженнях з вирішення низки питань функціонування м'ясопродуктового виробництва в ринковому середовищі, що й обумовило вибір теми дисертаційної роботи та її актуальність.

У розробку методологічних і прикладних проблем організації та економічної ефективності сільськогосподарського виробництва і скотарства зокрема значний вклад внесли вітчизняні й зарубіжні вчені, серед яких найбільш відомими є: С.П.Азізов, В.П.Галушко, В.О.Добринін,

М.Я.Дем'яненко, А.М.Ємельянов, П.К.Канінський, Л.І.Касьянов, С.І.Кутіков, Г.Г.Котов, І.І.Лукінов, М.Й.Малік, К.П.Оболенський, О.М.Онищенко, Б.Й.Пасхавер, І.Н.Романенко, П.П.Руснак, П.Т.Саблук, В.К.Савчук, В.К.Терещенко, О.В.Шкільов, О.М.Шпичак та інші дослідники. Проте в більшості робіт розглядалися лише окремі аспекти організації та підвищення економічної ефективності виробництва яловичини в умовах жорсткого державного регулювання відтворювальними процесами в галузі, недостатньо проводилися дослідження цієї проблеми з урахуванням ринкових перетворень в економіці.

Слід зазначити, що практично немає праць, в яких би висвітлювався розвиток скотарства в умовах ринку в комплексі та взаємодії виробництва, реалізації й переробки яловичини. Обґрунтовуючи необхідність таких досліджень автор виходить з того, що за умов трансформації економіки у ринкове середовище, становлення нових форм власності та господарювання виникає необхідність обґрунтування шляхів підвищення економічної ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби на всіх етапах його просування від виробника до споживача.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у відповідності з темою наукових досліджень кафедри організації агробізнесу Навчально-наукового інституту бізнесу Національного аграрного університету згідно з планом науково-дослідної роботи на 1997-2001 рр. за темою “Розробити та обґрунтувати механізм удосконалення економічних відносин в АПК і шляхи подальшого розвитку тваринництва в умовах реформування економіки” (Державний реєстраційний номер 0197U002510).

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в узагальненні теоретичних і методологічних положень, пов'язаних із розробкою напрямів розвитку й удосконалення організації виробництва м'яса великої рогатої худоби, обґрунтування шляхів підвищення його економічної ефективності в умовах ринкових відносин. У відповідності до поставленої мети вирішувалися такі завдання:

- узагальнити теоретичні, методологічні та практичні підходи щодо розробки напрямів удосконалення організації й підвищення ефективності виробництва яловичини в нових умовах господарювання;

- виявити особливості формування та функціонування регіонального ринку м'яса великої рогатої худоби, здійснити системний аналіз виробництва й реалізації яловичини в господарствах лісостепової зони Київської області;

- обґрунтувати параметри виробництва м'яса великої рогатої худоби у господарствах з різним рівнем концентрації скотарства та забезпечення кормовими ресурсами;

- розробити напрями удосконалення організаційно-економічних відносин у підприємствах з виробництва яловичини;

– обґрунтувати основні принципи формування регіонального ринку м'яса великої рогатої худоби та шляхи удосконалення відносин щодо його переробки і реалізації.

Об'єктом дослідження є процес формування і функціонування м'ясопродуктового підкомплексу Київської області та економічні відносини, пов'язані з удосконаленням організаційно-економічного механізму в системі: виробник – переробник – продавець – споживач.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних і практичних проблем, пов'язаних з регулюванням та вдосконаленням організаційно-економічних відносин, що виникають у процесі виробництва, переробки й реалізації яловичини.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та комплексний системний підхід до вивчення економічних процесів, що відбуваються при виробництві яловичини в умовах ринкових перетворень. При цьому використовувалися відомі загальнонаукові прийоми та прикладні методи: абстрактно-логічний застосовувався при моделюванні інтегрованого виробництва для визначення особливостей економічних відносин між його учасниками; монографічний викорис-товувався при вивченні окремих господарюючих суб'єктів, які здійснюють ефективне виробництво яловичини, і на цій основі розроблено заходи щодо використання цих резервів у цілому по галузі; економіко-статистичний слугував основою при обробці й аналізі масових статистичних даних; кореляційно-регресійний дозволив виявити тісноту зв'язку між показниками за неповних зв'язків між ними; економіко-математичний із застосуванням ЕОМ використовувався при оптимізації структури раціонів, кормових площ; на основі рядів динаміки та графічних методів встановлювалася залежність між показниками.

Інформаційною базою дослідження слугували дані статистичної звітності, бухгалтерського обліку досліджуваних господарств, довідники Держкомстату України, моніторинг виробничо-фінансової діяльності підприємств та організацій Мінагрополітики України і Київської області, результати власних досліджень автора, спеціальна література, законодавчі та нормативно-правові акти органів державної влади.

Наукова новизна одержаних результатів досліджень полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних основ, розробці нових напрямів удосконалення організації та підвищення економічної ефективності виробництва яловичини аграрними підприємствами різних форм власності та господарювання.

Найважливіші результати досліджень, що характеризують їх новизну, розкривають зміст дисертації і виносяться на захист, полягають у наступному:

– набули подальшого розвитку науково-теоретичні положення формування і функціонування економічного механізму підвищення ефективності виробництва яловичини за

рахунок досягнення нормативності витрат та еквівалентного обміну з переробними підприємствами;

- вперше проведено комплексний витратно-ціновий аналіз ринку яловичини в досліджуваному регіоні з урахуванням попиту на м'ясні ресурси та їх пропозиції;
- визначено ступінь впливу основних чинників, які створюють можливість досягнення рентабельного виробництва яловичини в господарствах лісостепової зони Київської області, та запропоновані шляхи їх використання;
- оптимізовано рівень забезпечення кормовими ресурсами поголів'я великої рогатої худоби у господарствах з різним ступенем концентрації та структури стада;
- розроблено основні параметри розвитку скотарства на основі оптимізації виробництва м'яса великої рогатої худоби в модельних господарствах;
- обґрунтовано напрями удосконалення організаційно-економічних відносин у підприємствах з виробництва яловичини та визначено основні принципи формування регіонального ринку м'яса і удосконалення економічних відносин у системі: виробництво – переробка – реалізація (с.12-13).

Практичне значення одержаних результатів. Полягає в науковому обґрунтуванні, аналізі та оцінці чинників, які впливають на рівень ефективності виробництва яловичини. Ці дані можуть бути широко використані сільськогосподарськими підприємствами, районними та обласними управліннями сільського господарства та продовольства при прогнозуванні розвитку галузі скотарства. Методичні положення з питань урегулювання економічних відносин аграрних підприємств з переробними використовуються в ТОВ ім. Шевченка Васильківського району та інших господарствах Київської області, а також прийняті до впровадження Головним управлінням сільського господарства і продовольства облдержадміністрації Київської області, про що свідчать відповідні довідки та акти в додатках дисертації.

Теоретичні положення та інформаційно-аналітична база дисертації можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні дисципліни “Організація сільськогосподарського виробництва” та “Виробничий менеджмент” у вищих і спеціальних навчальних закладах України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, виконаним автором самостійно. У ній розкрито питання удосконалення організації виробництва яловичини та обґрунтування шляхів і резервів підвищення його економічної ефективності в ринкових умовах господарювання. Їх використання в практиці роботи сільськогосподарських підприємств сприятиме економічному зростанню галузі скотарства.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження викладені автором у доповідях на Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 50-річчю економічного факультету НАУ “Механізм господарювання та економічного

зростання АПК: стан, проблеми, перспективи” (м. Київ, Національний аграрний університет, 18-19 жовтня 2001 р.), науково-практичній конференції “Економічні проблеми розвитку АПК в умовах ринкової трансформації” (м. Київ, Національний аграрний університет, 29-30 березня 2002 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Соціально-економічні аспекти ефективного функціонування агропромислової сфери в ринковому середовищі” (м. Київ, Національний аграрний університет, 25-26 квітня 2002 р.), Міжнародному науково-практичному семінарі з виробничої економіки (Казахстан, м.Алмати, КазНАУ, 2002 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковані в 5 наукових працях у фахових виданнях обсягом 1,4 друкованого аркуша.

Обсяг та структура дисертаційної роботи. Дисертація написана українською мовою, викладена на 181 сторінці основного тексту. Складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 158 найменувань, містить 36 таблиць, 4 рисунків, 4 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету завдання, предмет і об’єкт дослідження, визначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, окреслено особистий внесок здобувача.

У першому розділі – **“Теоретичні аспекти удосконалення організації та підвищення економічної ефективності виробництва яловичини”** – розглядаються теоретичні та методологічні аспекти організаційно-економічних відносин у постреформованих підприємствах з виробництва та переробки яловичини. Встановлено, що необхідною передумовою розвитку ринкової економіки в аграрній сфері України є формування економічної системи, яка базується на різноманітних формах власності та господарювання. При цьому різко підвищується роль приватної власності. Адже саме вона зумовлює індивідуальне прагнення окремої особи до примноження власності, а тому є потужною рушійною силою розвитку ринкової економіки, підвищення ефективності виробництва.

Розглядаючи економічну ефективність виробництва яловичини з народногосподарської токи зору можна сформулювати її як виробництво високоякісного м’яса великої рогатої худоби на душу населення з мінімальними витратами на одиницю продукції. Економічну ефективність виробництва яловичини на рівні підприємства, галузі можна характеризувати, на наш погляд, у загальному і конкретному підходах. Загальний підхід відображає діяльність у цілому на всіх рівнях і показує співвідношення продукції до витрат виробництва або затрат ресурсів.

Особливість галузі скотарства полягає в тому, що об’єктом відтворення є молодняк і дорослі тварини на відгодівлі, які належать до оборотних засобів виробництва. Отже, кінцевий

результат, ефективність використання відгоді-вельного контингенту, а також інших засобів виробництва залежить від швидкості обороту м'ясного поголів'я, інтенсивності його вирощування та відгодівлі. Тому підвищення ефективності виробництва яловичини можна досягнути лише на основі інтенсивної відгодівлі молодняка великої рогатої худоби, що дозволяє використовувати енергію його росту, прискорювати оборот засобів, підвищувати коефіцієнт використання тваринницьких приміщень. Результатом інтенсифікації є забезпечення відгодівлі тварин з великою масою і вгодованістю.

Розвиток виробництва яловичини тісно пов'язаний з реформуванням аграрних підприємств, удосконаленням їх виробничої та галузевої структур, які можуть бути сформовані лише на основі спеціалізації, кооперування й оптимальної концентрації галузей. Повною мірою судити про рівень економічної ефективності виробництва яловичини можна лише після її реалізації. Ринок м'яса великої рогатої худоби формується в основному з двох сегментів: перший – реалізація яловичини та телятини у свіжому вигляді, яка відбувається на ринках і в роздрібній торгівлі, другий – продаж худоби як сировини для підприємств м'ясної промисловості. Ці сегменти ринку суттєво відрізняються. Якщо перший можна віднести до конкурентних ринків, то другий є складною ринковою системою з моносонічною та монополістичною владою, яка полягає у формуванні закупівельної й реалізаційної ціни.

У підвищенні ефективності виробництва яловичини важлива роль належить інтеграції. Сутність будь-яких інтеграційних процесів полягає в поліпшенні співпраці окремих контрагентів, підвищенні ефективності функціонування інтегрованої структури та кожного її учасника.

У дисертації розглянуто методологічні основи й узагальнено методичні підходи до розрахунку показників економічної ефективності виробництва яловичини з урахуванням її реалізації і переробки, сформульовані основні принципи економічної оцінки м'ясопродуктового виробництва.

У другому розділі – **“Організація та економічна ефективність виробництва яловичини”** – висвітлено аналіз біокліматичних й економічних умов розвитку виробництва яловичини та його організації в господарствах Лісостепу Київської області. Визначено рівень впливу основних чинників на формування економічної ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах досліджуваної зони. Лісостепова зона Київської області займає територію 897,3 тис. га, або 76% від загальної площі області. Кількість населення, яке проживає у сільській місцевості, становить 1,3 млн. осіб. Зона має певні ґрунтово-кліматичні відмінності, що накладає відбиток на систему ведення сільськогосподарського виробництва, його спеціалізацію, але рівень їх використання є незадовільним. За період з 1990 по 2001 р. виробництво основних видів тваринницької продукції по всіх категоріях господарств лісостепової зони Київської області суттєво зменшилося. Особливо це негативне явище спостерігається в

сільськогосподарських підприємствах, де виробництво м'яса скоротилося в 5,3 раза, у тому числі яловичини – майже в 4 рази.

Насамперед це відбулося через значне скорочення поголів'я великої рогатої худоби, чисельність якої зменшилася в усіх категоріях господарств досліджуваної зони на 61,2%, а корів – на 44 відсотки. Особливо негативним явищем є різке скорочення поголів'я корів, яке зменшує надходження приплоду, а отже, потенціал виробництва м'яса великої рогатої худоби. Проте в господарствах населення за досліджуваний період спостерігається абсолютне й відносне зростання поголів'я корів. За аналізований період їх частка у загальному поголів'ї великої рогатої зросла на 15,5 відсоткових пункта, а корів – на 22,9 пункта і становить відповідно 26,8 та 42,7 відсотки.

Таким чином, скорочення поголів'я великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах не перекидає обсяги його збільшення у приватному секторі досліджуваної зони. Дані, що характеризують динаміку цих показників, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка поголів'я та показників ефективності виробництва яловичини в сільськогосподарських підприємствах лісостепової зони Київської області

Показники	1990 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2001 р. в % до 1990 р.
Середньорічне поголів'я великої рогатої худоби, всього, тис. голів	871,2	525,6	451,1	343,4	305,4	279,8	32,1
в т.ч. корови	285,1	188,2	167,0	135,7	123,3	114,2	40,0
Молодняк та худоба на відгодівлі	386,1	188,7	180,4	160,3	120,1	119,3	30,9
Приріст живої маси 1 голови худоби:							
середньодобовий, г	360	274	280	283	298	301	83,6
річний, кг	131,4	100,4	102,2	103,3	108,7	110,0	83,6
Середня жива маса 1 голови, реалізованої на забій, кг	382	343	347	351	352	350	91,6
Затрати на 1 ц приросту:							
кормів, ц. корм.од	11,8	19,3	18,7	18,1	17,2	17,0	144,1

праці, люд.-год.	41,4	78,8	79,2	81,3	83,4	83,6	201,9
Собівартість 1 ц приросту живої маси, грн.	241,70*	407,82	489,27	526,31	579,12	534,37	х
Собівартість 1 ц живої маси, грн.	234,87*	215,36	307,34	352,04	392,01	428,12	х
Ціна реалізації 1 ц живої маси, грн.	189,72*	87,65	129,39	151,38	210,51	356,77	х
Рівень рентабельно-сті, збитковості (-),%	23,8	-59,3	-57,9	57,0	-46,3	-20,4	-44,2 пункти

* - у карбованцях

З даних таблиці 1 видно, що за аналізований період поголів'я великої рогатої худоби зменшилося втричі. Третина господарств практично згорнула скотарство як галузь. Відбувається реструктуризація виробництва, внаслідок якої сільськогосподарські підприємства переходять виключно на землеробський напрям. Припинили свою діяльність спеціалізовані відгодівельні господарства.

Наведені дані свідчать, що із скороченням поголів'я худоби залишається низькою її м'ясна продуктивність: річний приріст 1 голови худоби залишається на рівні 109-112 кг, а середньодобовий – 300 г.

У господарствах досліджуваного регіону виробництво яловичини за останнє десятиріччя супроводжувалося зниженням його ефективності. Знизилася продуктивність худоби, збільшилися затрати кормів з розрахунку на 1 ц приросту живої маси на 11%, праці – на 64 відсотки. Собівартість 1 ц живої маси зростала випереджаючими темпами, порівняно з її ціною, що й призвело до збитковості виробництва яловичини, починаючи з 1995 року. Аналізуючи період з 1996 р., спостерігаємо деяке підвищення продуктивності худоби, а також зниження кормомісткості приросту живої маси на 10,9 відсотка. Водночас відбулося незначне зменшення продуктивності праці. Хоча ресурсомісткість виробництва яловичини за 1996-2001 рр. майже не змінилася, однак собівартість 1 ц приросту зросла на 68,1 відсотка. Причиною цього стало в основному підвищення вартості спожитих ресурсів. Отже, вирощування худоби на м'ясо залишається надто збитковим.

Такий стан галузі зумовлений дією багатьох чинників, насамперед, економічного характеру. На макрорівні – це диспаритет цін на сільсько-господарську і промислову продукцію, позбавлення державної підтримки розвитку скотарства, на мікрорівні – низький рівень забезпечення оборотними коштами, зниження рівня годівлі, погіршення якості кормів і матеріально-технічної бази, зниження рівня організації виробництва й мотивації праці. Все це не дає змоги застосовувати нові технології,

не забезпечує ритмічності виробництва, не сприяє збільшенню обсягу продукції, поліпшенню якості та зниженню собівартості яловичини. У нинішніх умовах забезпечення високого рівня розвитку скотарства вимагає від господарств значних матеріальних і фінансових ресурсів, однак у більшості з них вони відсутні.

Для поглибленого дослідження за обраною темою відібрано 57 господарств лісостепової зони Київської області: частка яловичини в товарній сільськогосподарській продукції кожного господарства перевищує 10%, а поголів'я худоби на відгодівлі – 600 голів.

Аналітичні групування досліджуваних підприємств (за даними 2001 р.) показали, що найбільший вплив на основні показники ефективності виробництва яловичини має рівень продуктивності худоби (табл. 2).

Групування господарств за рівнем середньодобових приростів живої маси 1 голови худоби свідчить, що при збільшенні цього показника від I до IV групи на 55,6% зростає віддача кормів і праці. Затрати кормів на 1 ц приросту знижуються на 24%, а трудомісткість – на 36 відсотків. Окупність кормів підвищується на 34,5%, а продуктивність праці при вирощуванні худоби зростає на 53,3 відсотка. За таких умов спостерігається зниження собівартості 1 ц приросту живої маси від I до IV групи з 503,9 грн. до 389,7 грн., або на 22 відсотки. Знижується також і рівень збитковості виробництва яловичини.

Таблиця 2

Вплив продуктивності відгодівельного поголів'я
на економічну ефективність виробництва яловичини, 2001 р.

Показники	Групи господарств за середньодобовими приростами живої маси 1 голови, г				У середньому
	I до 350	II 351-400	III 401-450	IV понад 450	
Кількість господарств	11	15	18	13	57
Приріст живої маси 1 голови молодняка та відгодівельного поголів'я:					
- середньодобовий, г	315	387	428	490	395
- за рік, кг	115,0	141,3	156,2	178,9	144,2
Затрати на 1 ц приросту:					
- кормів, ц. корм. од	18,3	16,7	15,3	13,5	15,3
- праці, люд.-год.	68,2	61,4	50,1	43,7	58,5

Одержано приросту живої маси, кг на:					
- 1 ц корм.од.	5,5	6,0	6,5	7,4	6,5
- 1 люд.-год.	1,5	1,6	2,0	2,3	1,7
- 100 грн. вартості кормів	30,9	35,7	38,5	48,3	38,3
- 100 грн. оплати праці	227,3	232,6	285,7	322,5	247,5
Собівартість 1 ц приросту живої маси, грн.	503,9	470,7	431,2	389,7	451,3
Собівартість 1 ц живої маси, грн.	469,1	401,4	379,8	361,5	402,4
Ціна реалізації 1 ц, грн.	362,26	365,8	364,5	364,2	364,1
Рівень рентабельності, збитковості (-), %	-22,8	-9,0	-4,2	0,7	-9,5

Підвищення рівня рентабельності виробництва м'яса великої рогатої худоби має велике значення при переведенні галузі в кожному сільськогосподарському підприємстві на самоокупність. Серед резервів підвищення рентабельності виробництва яловичини поряд з раціональним використанням ресурсів важливе місце належить чинникам, які підвищують рівень реалізаційних цін: якість яловичини, строки її реалізації та вгодованість тварин.

У третьому розділі – **“Удосконалення організації та підвищення ефективності виробництва яловичини”** – обґрунтовано концептуальні підходи до формування ринку м'яса великої рогатої худоби та виробництва яловичини в постреформованих сільськогосподарських підприємствах, визначено основні напрями удосконалення організації виробництва у скотарстві при вирощуванні худоби на м'ясо та взаємодії виробників яловичини із зовнішнім і внутрішнім економічним середовищем. Для суспільства збільшення виробництва (крім ефекту мультиплікатора) відповідає вимогам повноцінного харчування населення, сприяє створенню експортного потенціалу, дозволяє раціонально використовувати природно-економічні умови досліджуваного регіону.

Нині ж гострою проблемою є недовиробництво, дефіцит м'ясної продукції, хоча через низьку купівельну спроможність населення створюється видимість її перевиробництва. Низький попит на кінцеву м'ясну продукцію призводить до адекватного рівня попиту на м'ясну сировину, пропозиція якої через збитковість постійно знижується. Джерелами збільшення пропозиції м'яса є недовикористаний виробничий потенціал м'ясопродуктового підкомплексу, незадовільні потреби населення та тенденція росту попиту на м'ясо і м'ясопродукти. Джерела збільшення попиту на м'ясо і м'ясопродукти – низький рівень їх споживання, тенденція підвищення реальних доходів населення. При збільшенні сукупних доходів на 1% у 2001 р. населення було готове збільшити споживання м'ясопродуктів на 1,43 відсотка.

Перспективи виробництва яловичини тісно пов'язані із ситуацією на ринку кінцевої продукції м'ясного підкомплексу, яка перебуває під впливом динаміки попиту. Розрахунки свідчать, що для самозабезпечення досліджуваної зони яловичиною виробництво необхідно збільшити на 15-20 відсотків. Такого результату можна досягти лише за рахунок підвищення м'ясної продуктивності худоби відгодівельного контингенту. Однак перед галуззю стоїть завдання забезпечити інші регіони України і створювати експортний потенціал. Досягнути цього можна не лише через створення ефективного власника, а й через технічне переозброєння виробництва на основі залучення інвестицій. Важливого значення при цьому набувають кредити, без яких виробництво м'ясних ресурсів існувати не може. Тому на перший план висувається проблема інвестування сільськогосподарських підприємств. Підвищення ефективності виробництва яловичини на нинішньому етапі може бути досягнуто значною мірою за рахунок використання некапіталомістких організаційних чинників – поглиблення спеціалізації, кооперації, інтеграції, розвитку міжрегіональних і міжгалузевих зв'язків, освоєння інноваційних програм.

Для розширеного відтворення стада і збільшення виходу продукції скотарства важливе значення має його структура. Розрахунки показують, що оптимальною для сільськогосподарських підприємств лісостепової зони Київської області є така структура стада, за якої частка корів становить 40-45 відсотків. З підвищенням частки корів зростає швидкість обороту стада, скорочується період вирощування ремонтного молодняка, ущільнюються строки нагулу і відгодівлі, а отже, скорочуються витрати на його утримання та відгодівлю.

Продуктивність худоби, виробництво яловичини та його економічна ефективність тісно пов'язані з рівнем годівлі тварин, а успішне вирішення проблеми кормозабезпечення значною мірою залежить від структури посівних площ. Тому в дисертації проаналізовано структуру посівних площ з одночасною оптимізацією кормових раціонів. За цільову функцію вибрано вартість товарної продукції, за вирахуванням затрат на корми, що забезпечує одночасну максимізацію вартості товарної продукції та мінімізацію затрат на корми (формула (1)):

$$Z = X_{ВТП} - X_{ВК} \rightarrow \max, \quad (1)$$

де $X_{ВТП}$ – вартість товарної продукції; $X_{ВК}$ – вартість кормів.

За цією числовою моделлю проведено розрахунки на ЕОМ за допомогою програми оптимізації лінійних задач математичного програмування. В оптимальній структурі посівних площ зернові та зернобобові становлять 53,2%, а кормові культури – близько 30 відсотків.

На основі обробки статистичних даних виробництва яловичини в досліджуваних господарствах визначено систему регресійних рівнянь залежності показників його ефективності від сукупності факторів, що дозволило оптимізувати параметри модельних господарств з виробництва яловичини для досліджуваної зони (табл. 3).

Модельні господарства з виробництва яловичини в
лісостеповій зоні Київської області

Показники	Групи господарств		
	I	II	III
Середньорічне поголів'я великої рогатої худоби, гол.,	1200	1400	1600
у тому числі на вирощуванні та відгодівлі	720	840	1020
Площа, га:			
сільськогосподарських угідь	2049	2695	3287
кормових культур	709	908	1179
Частка кормових посівів у площі ріллі, %	40,7	30,7	42,2
Вихід кормових одиниць з 1 га посіву кормових культур, ц	28,1	27,9	28,4
Затрати на 1 голову худоби м'ясного контингенту:			
кормів, ц корм.од.	21,3	22,0	22,9
у тому числі концентрованих	4,7	5,1	5,5
праці, люд.-год.	109,7	103,0	114,9
Приріст живої маси 1 голови худоби:			
середньодобовий, г	625	658	680
за рік, кг	228	240	248
Затрати на 1 ц приросту живої маси худоби:			
кормів, ц корм.од.	9,4	9,2	9,2
праці, люд.-год.	48,1	42,9	46,3

В основу розрахунків з прогнозування собівартості виробництва яловичини покладено параметри проектної продуктивності в модельних господарствах, а грошових витрат – на одиницю продукції та голову худоби, що склалися в передових господарствах. В результаті отримана собівартість 1 ц приросту живої маси – 338,60 грн., тому для рентабельного виробництва яловичини закупівельна ціна повинна бути на рівні 420-450 грн. за 1 ц живої маси. Просування м'ясних ресурсів в ланцюгу виробництво – переробка – торгівля – споживання значно підвищує ціну реалізації кінцевого продукту, призводить до того, що початкові ланки цього ланцюга спрямовані на задоволення попиту наступної ланки і лише остання – кінцевого споживача.

Реальним виходом із ситуації, що склалася, на обласному рівні є оптимізація міжгосподарських зв'язків у м'ясопродуктовому підкомплексі. Такі міжгосподарські зв'язки необхідно розглядати як урахування інтересів кінцевого споживача через підвищення економічної ефективності, стабілізацію й нарощування обсягів виробництва м'яса, підвищення ефективності

заготівлі, забою і переробки м'ясної сировини, а також реалізації кінцевої м'ясної продукції. Взаємовідносини між партнерами будуються на основі розподілу виручки від реалізації кінцевої м'ясної продукції залежно від нормативних витрат.

Організація моделі запропонованої вертикально-інтегрованої структури та її функціонування спроможна значно підвищити ефективність діяльності всього м'ясопродуктового підкомплексу області та суміжних партнерів, створити умови розширеного відтворення для виробників м'ясної сировини, сприяти створенню передумов для залучення інвестицій, забезпечення населення області якісною м'ясопродукцією за доступними цінами, що відповідають збалансованості ринкового попиту і пропозиції.

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень в дисертації викладені науково обгрунтовані положення підвищення економічної ефективності виробництва яловичини за рахунок системного удосконалення організаційних, техніко-технологічних і економічних факторів, які сприяють зростанню ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах. Результати роботи дають підстави зробити такі висновки:

1. За аналізований період відбулося значне скорочення обсягів виробництва яловичини і воно стало збитковим. Основні причини цього полягають у низькому рівні окупності витрат, обумовлених високим диспаритетом цін на худобу і виробничі ресурси, порушенні технології виробництва, недостатньому рівні годівлі і низькій їх продуктивності.

2. Дослідженням встановлено, що поголів'я великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств лісостепової зони Київської області скоротилося за аналізований період на 61%, а в сільськогосподарських підприємствах – майже втричі. Особливо негативним є те, що різко скоротилося поголів'я корів відповідно на 46 і 60 відсотків. Водночас багато сільськогосподарських підприємств позбуваються тваринництва, зруйновано спеціалізовані відгодівельні господарства.

3. Відбувається зниження ефективності виробництва яловичини в сільськогосподарських підприємствах: продуктивність худоби зменшилася на 16,4%, затрати кормів і праці зросли відповідно на 11 та 64 відсотки, а собівартість 1 ц приросту живої маси за останні 5 років підвищилася на 31,2 відсотка. Хоча ціна реалізації 1 ц живої маси і зросла з 1997 по 2001 р. у чотири рази, рівень збитковості вирощування худоби на м'ясо залишається досить високим.

4. Розвиток виробництва м'яса великої рогатої худоби та рівень його ефективності повністю залежить від попиту на кінцеву м'ясну продукцію. Попит на м'ясо і м'ясопродукти за доходом споживачів є еластичним (коефіцієнт еластичності дорівнює 1,43). Тому населення при зростанні доходу збільшуватиме споживання цього продукту навіть за рахунок зменшення споживання інших

продуктів, задоволення інших потреб. Стан підвищення рівня реальних доходів забезпечить збільшення попиту на відносно дорогі щодо інших продуктів м'ясо і м'ясопродукти.

5. Для забезпечення яловичиною населення досліджуваної зони виробництво необхідно збільшити на 15-20 відсотків. Проте галузь здатна забезпечувати м'ясом інші регіони України і створювати експортний потенціал. Такого результату можна досягти лише за рахунок інноваційних чинників. Вони спрямовані в основному на зниження ресурсно- та енергомісткості виробництва, оптимізацію його основних параметрів та рівня інтенсивності.

6. Збільшення виробництва яловичини, її здешевлення та самоокупності можна досягти, поряд із створенням ефективного власника, за рахунок технологічного переозброєння галузі через залучення інвестицій. Найважливішим компонентом, що впливає на інвестиційну діяльність, є кредити. Причому, якщо для інших галузей таке твердження може бути сумнівним, то для виробництва м'ясних ресурсів воно має принципове значення.

7. Потенціал виробництва яловичини тісно пов'язаний з розвитком скотарства загалом і особливо розширенням основного стада. Тому на перспективу пропонується збільшити частину корів у стаді до 40-45 відсотків, а добову продуктивність худоби м'ясного контингенту підвищити до 600-800 г. Розрахунки показують, що для цього необхідно довести виробництво кормових ресурсів до 28 ц корм. од. з гектара сільськогосподарських угідь. Це дозволить досягнути рівня кормозабезпеченості середньорічної голови на відгодівлі 22 ц корм. од.

8. Для підвищення рівня годівлі тварин та успішного вирішення проблеми кормозабезпечення пропонується змінити структуру посівних площ в господарствах, що займаються товарним виробництвом яловичини. Як свідчать розрахунки в оптимальній структурі посівних площ найбільшу частку (53-54%) становитимуть зернові та зернобобові, а близько 30% – кормові культури.

9. Оптимізація виробничої структури модельних підприємств по виробництву яловичини, визначення рівня ресурсозабезпеченості скотарства, ефективності вирощування і відгодівлі худоби на основі економіко-математичних моделей з реалізацією їх на ЕОМ показала, що площа сільськогосподарських угідь в таких господарствах становитиме 2000-3200 га, поголів'я худоби на вирощуванні та відгодівлі 720-1020 голів. При цьому затрати кормів та праці на 1 ц приросту відповідно перебуватимуть у межах 9,2-9,4 ц корм. од. та 46,3-48,1 люд.-год.

10. Припинити спад виробництва яловичини і забезпечити зростання у цій галузі можна тільки за рахунок поєднання заходів мікро- та макроекономічного характеру. Серед останніх важливий вплив на підвищення ефективності виробництва яловичини може мати зниження податкового тиску на ціну кінцевих продуктів м'ясопродуктового підкомплексу, регулювання ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, засоби виробництва, захист вітчизняного ринку.

11. Удосконалення взаємовідносин партнерів у м'ясопродуктовому підкомплексі пропонується здійснювати шляхом організації інтегрованої агропромислової структури в регіоні, де між партнерами відбувається розподіл виручки від реалізації кінцевої м'ясної продукції в залежності від нормативних витрат. Підвищення економічної ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств і встановлення паритетних відносин з основними контрагентами сприятиме підвищенню ефективності м'ясопродуктового підкомплексу регіону, дозволить підвищити рівень забезпеченості населення області якісними і доступнішими за цінами м'ясними продуктами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Андросович І.І. Про формування роздрібної ціни на продукцію м'ясної промисловості в ринкових умовах // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 1998. – Вип. 4. – С.322-326.
2. Андросович І.І. Шляхи формування ринку м'ясних ресурсів у регіонах // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 1999. – Вип. 15. – С.133-136.
3. Андросович І.І. Проблеми підвищення ефективності виробництва яловичини // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2000. – Вип. 23. – С.82-85.
4. Андросович І.І. Виробництво та споживання м'яса в Україні // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2002. – Вип. 56. – С.66-68.
5. Андросович І.І. Основні напрями економічної стабілізації виробництва яловичини // Економічні проблеми розвитку АПК в умовах ринкової трансформації. Матеріали науково-практичної конференції, 29-31 березня 2000 р. – К.: Вид-во ЗАТ “Нічлава”, 2000. – Вип. 23. – С.64-66.

Андросович І.І. Удосконалення організації та підвищення економічної ефективності виробництва яловичини в сільськогосподарських підприємствах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами. – Національний аграрний університет, Київ, 2003.

У дисертації узагальнено теоретичні, методологічні та практичні питання удосконалення організації й підвищення ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах лісостепової зони Київської області в нових умовах господарювання. Обґрунтовано, що неефективне функціонування м'ясопродуктового

підкомплексу регіону зумовлене недосконалим механізмом процесу відтворення на стадіях виробництва, розподілу, обміну та споживання. Доведено, що криза в скотарстві викликана багатьма чинниками економічного характеру, які діють на макро- та мікрорівні. Виявлено ступінь впливу основних чинників, що формують рівень економічної ефективності виробництва яловичини в досліджуваних господарствах.

Проведено комплексний витратно-ціновий аналіз регіонального ринку яловичини з урахуванням формування попиту на м'ясні ресурси та їх пропозицію. Оптимізовано рівень забезпечення кормовими ресурсами поголів'я великої рогатої худоби у господарствах з різним ступенем концентрації галузі й обґрунтовано основні параметри виробництва яловичини в модельних господарствах. Розроблено напрями удосконалення організаційно-економічних відносин при виробництві яловичини та запропоновано принципи удосконалення взаємовідносин між партнерами м'ясопродуктового під комплексу.

Ключові слова: ринок, попит, пропозиція, організація, яловичина, собівартість, ціна, економічна ефективність, інтеграція.

Андросович И.И. Усовершенствование организации и повышение экономической эффективности производства говядины в сельско-хозяйственных предприятиях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – экономика, организация и управление предприятиями. – Национальный аграрный университет, Киев, 2003.

В диссертации обобщены теоретические, методологические и практические вопросы усовершенствования организации и повышения эффективности производства мяса крупного рогатого скота в сельскохозяйственных предприятиях лесостепной зоны Киевской области в новых условиях хозяйствования. Обосновано, что неэффективное функционирование мясопродуктового подкомплекса региона обусловлено несовершенным механизмом процесса воспроизводства на стадиях производства, распределения, обмена, потребления. Доказано, что кризис в скотоводстве обусловлен многими факторами экономического характера, которые действуют на макро- и микроуровне. Выявлена степень влияния основных факторов, которые формируют уровень экономической эффективности производства говядины в исследуемых хозяйствах.

Проведен комплексный затратно-ценовой анализ регионального рынка говядины с учетом формирования спроса на мясные ресурсы и их предложение. Оптимизирован уровень обеспечения кормовыми ресурсами поголовья большого рогатого скота в хозяйствах с разной степенью концентрации области и обоснованы основные параметры производства говядины в модельных хозяйствах. Разработаны направления усовершенствования организационно-экономических

отношений при производстве говядины и предложены принципы усовершенствования взаимоотношений между партнерами мясопродуктового подкомплекса.

Перспективы производства говядины тесно связаны с ситуацией на рынке конечной продукции мясного подкомплекса, на которую влияет динамика спроса. Расчеты свидетельствуют, что для самообеспечения говядиной исследуемой зоны производство необходимо увеличить на 15-20%. Такого результата можно достичь лишь за счет повышения мясной продуктивности скота откормочного контингента. Однако перед областью стоит задание обеспечивать другие регионы Украины и создавать экспортный потенциал. Поэтому на первый план выступает проблема инвестирования сельскохозяйственных предприятий. Вместе с тем на нынешнем этапе повышение эффективности производства говядины в значительной мере может быть достигнуто за счет использования некапиталоемких организационных факторов – углубления специализации, кооперации, развития межрегиональных и межотраслевых связей, освоения инновационных программ.

Обеспечить увеличение производства говядины, ее удешевление и самокупаемость можно лишь на основе создания эффективного собственника. Однако это не обеспечит в кратчайший срок высокоэффективное производство, а только создаст условия для предприимчивого хозяйствования. Поэтому необходимо технологически перевооружить производство на основе привлечения инвестиций. Самым важным компонентом, влияющим на инвестиционную деятельность, являются кредиты. Причем, если для других областей такое утверждение может быть сомнительным, то для производства мясных ресурсов оно имеет принципиальное значение, поскольку без надлежащего кредитного обеспечения эта область как товарная существовать не может.

Прекратить спад производства говядины и добиться подъема в этой области можно только за счет объединения совместных мер микро- и макроэкономического характера. Среди последних большое влияние на повышение эффективности производства говядины может иметь снижение налогового давления на цену конечных продуктов мясопродуктового подкомплекса, регулирование ценообразования на сельскохозяйственную продукцию, средства производства, защита отечественного рынка.

На основе проведенного исследования предлагается решить проблему взаимоотношений в мясопродуктовом подкомплексе путем организации интегрированной агропромышленной структуры в анализируемой области. Взаимоотношения между партнерами строятся на распределении выручки от реализации конечной мясной продукции в зависимости от нормативных затрат. Усовершенствование экономических отношений в мясопродуктовом подкомплексе позволит повысить уровень обеспечения населения исследуемой области качественными и доступными по ценам мясными продуктами.

Ключевые слова: рынок, спрос, предложение, организация, говядина, себестоимость, цена, экономическая эффективность, интеграция.

Androsovich I.I. Improvement of organizations and economic efficiency increasing of beef production in agricultural enterprises. – Manuscript.

Dissertation to obtaine scientific degree Candidate of Economic sciences specialty 08.06.01 – Economics, Organization and Enterprise, Management. – National Agricultural University, Kyiv, 2003.

Theoretical, methodological and practical problems of cattle production organization and efficiency improvement in Kyiv region farms of Forest-steppe region are considered in thesis.

Regional beef market complex analysis has been conducted taking into consideration cattle breeding products demand and supply formation.

Improvement directions of organizational, economic relations between beef producers have been developed; principles of improvement of relations between meat-product subcomplex partners are proposed.

Complex analysis of regional beef market has been carried out taking into consideration meat resources and demand.

The methods of improvement of organization economic links have been developed at the beef producing enterprises. The development of relationships between partners of meat producing enterprise is offered.

Key words: market, demand, supply, organization, beef, prime cost, price, economic efficiency, integration.